Valimisdebatt, mis austab iga inimest

Vabaühenduste soovitused erakondadele valimiseelse debati pidamiseks

9.11.2026

2027. aasta Riigikogu valimiste eel pöörduvad allakirjutanud vabaühendused erakondade poole ühise sooviga: keskenduge valimisdebatis sisule ja hoiduge haiget tegemisest. Meil on vaid üks Eesti ja ühed inimesed. Teie sõnad ja nende mõju elavad edasi ka siis, kui kampaania on läbi.

Poliitiline vaidlus võib vabalt olla terav ja oma erakonna maailmavaatest lähtuv, see ongi demokraatia alusmõte. Samas kuulub demokraatia juurde ka teiste inimeste inimväärikuse austamine ning debatt ei peaks käima ühegi ühiskonnarühma arvelt, olgu need lapsed, noored, eakad, erivajadustega inimesed, rahvus- ja keelevähemused, rändetaustaga inimesed, usulised ja veendumuslikud vähemused, eri nahavärvi ja etnilise päritoluga inimesed, soo- ja seksuaalvähemused, vaesuses elavad inimesed või eri Eesti piirkondade elanikud.

Valimiseelsel ajal muutub avaliku ruumi debatt intensiivsemaks ja kahjuks osadele inimestele ka märgatavalt ebaturvalisemaks nii veebis kui halvematel juhtudel füüsilises keskkonnas. Nende inimeste jaoks ei ole kampaania abstraktne poliitiline sündmus, vaid osa igapäevasest elust, mille mõju ulatub nii tänasesse argipäeva kui ka palju kaugemale.

Palume selle vabaühenduste ühise avaliku pöördumisega erakondadelt, et valimisdebatt tugineks ekspertteadmistele ja valdkonda süvitsi tundvate inimeste kogemusele. Vabaühendustel, teadlastel ja praktikutel on olemas andmed ning igapäevane kokkupuude inimestega, kelle õiguste üle valimiste eel sageli vaieldakse.

Valeinfo ei ole kunagi ainult faktiviga. Ebatäpne või välja mõeldud väide loob ja süvendab väärarusaamu ning kinnistab stereotüüpe, mis jäävad püsima ka kaua pärast seda, kui kampaania on läbi ja väide ise ümber lükatud. Parandus jõuab alati väiksema hulga inimesteni kui algne väär ja stereotüüpne väide.

Alljärgnevad soovitused ei ütle, milliseid poliitilisi seisukohti tohib väljendada, vaid seda, kuidas vaidlust pidada. Kutsume erakondi meie soovitusi analüüsima, järgima ja avalikult kinnitama, et nad seda ka teevad. Soovitustes toodud näited on illustreerivad: põhimõtted kehtivad võrdselt kõigi ühiskonnarühmade kohta, ka nende, keda me siin eraldi ei nimeta.

Kuidas väärikalt ja sisukalt arutleda

1. Hoidke oma sõnumid ja kanalid vaenu õhutamisest vabad

Sõnavabadus tähendab, et igaüks vastutab oma sõnade eest. Vaenukõne alavääristab inimesi selle pärast, kes nad on: nende puude või erivajaduse, nahavärvi, etnilise päritolu, rahvuse, keele, usu või muude veendumuste, soo, sooidentiteedi, seksuaalse sättumuse või vanuse tõttu. Vaenukõne abil õhutatakse sallimatust ja vägivalda erinevate inimeste vahel, luues

seeläbi keskkonna, kus osade inimeste vähem inimeseks pidamine, diskrimineerimine ja isegi otsene ründamine tundub õigustatud. Vaenu õhutamine takistab vähemustesse kuuluvate inimeste aktiivset osalemist nii avalikes debattides kui otsustusprotsessides ja see on kaotus kogu ühiskonnale, mitte ainult rünnatavale rühmale.

Vaenu õhutamine ei tule valimiste eel ainult kõnepultidest, vaid ka kommentaariumidest ja sotsiaalmeediagruppidest. Soovitame erakondadel jälgida oma ametlikke kanaleid ja eemaldada neist vaenu õhutav sisu. Palume, et erakonnad ei jagaks ega võimendaks kolmandate isikute loodud alavääristavat sisu. Kandidaadi vastutus ei lõpe seal, kus lõpeb tema loodud postitus.

2. Tuginege kontrollitud andmetele ja parandage vead kiiresti

Palume erakondadel mitte kasutada teadlikult valeinfot, kontrollida oma kampaanias kasutatavate arvude ja väidete päritolu ning parandada eksitav info avalikult ja kiiresti.

Kui mõne inimrühma kohta väidetakse midagi kindla faktina, tasub see enne avaldamist üle küsida valdkonda tundvatelt ühendustelt, uurijatelt või praktikutelt. Oleme valmis panustama. Eraldi puudutab see tehisaru abil loodud sisu: teksti, pilte ja videoid, mille päritolu ei ole vaatajale äratuntav või mis on mõne rühma suhtes otseselt eksitavad, väärarusaamu ja stereotüüpe taastootvad.

Samal ajal rõhutame, et valeinfo vastu võitlemine ei tohi muutuda ettekäändeks õiguspärase kriitika, uuriva ajakirjanduse või kodanikuühiskonna sõnavõttude piiramiseks. Eksitava info vältimine või parandamine on erakonna vastutus, mitte põhjus piirata teiste sõnavabadust. Valeinfo kasutamine panustab usaldamatusse ekspertteadmiste vastu, selle mõju on pikaajaline ja seda maksavad kinni kõik erakonnad korraga.

3. Veenge argumentidega, hirmutamine ja naeruvääristamine jätke kõrvale

Hirmutamine kahjustab erinevate elanikkonnagruppide turvalisust ja selle tagajärgede hinda maksavad ühiskond ja konkreetne rühm veel kaua pärast valimispäeva. Palume mitte esitada teatud inimrühmi saamatutena, ohuna ega kasutada nende olemasolu hoiatusena. Eriti puudutab see noori, soo- ja seksuaalvähemusi, erivajadustega ja psüühikahäiretega inimesi, eakaid ning teisest rahvusest või teise emakeelega inimesi. Palume mitte kasutada puuet, haigust ega vaimse tervise seisundeid metafoorina poliitilise vastase iseloomustamiseks. Iga selline mõnitamine ütleb tuhandetele inimestele, et nende seisund on solvang. Aga see ei ole nii!

Palume ka, et inimeste veendumusi ja nendest tulenevaid igapäevaseid valikuid ei kasutataks kampaanias naljana. Nii nagu ei ole kohane naeruvääristada inimest tema puude tõttu, ei ole seda ka veendumuse tõttu. Olgu selleks usk, maailmavaade või näiteks veganlus, mis on Euroopa inimõiguste konventsiooni artikli 9 tähenduses kaitstud veendumus. Mõnitamine ei ole argument ega asenda seda.

Millest rääkides olla eriti hoolikas

4. Käsitlege julgeolekut, rännet, lõimumist ja laste kaitset ilma ühiskonnarühmi vastandamata ja probleemina esitamata

Julgeolek, keelepoliitika, lõimumine, ränne ja majanduslikud valikud on komplekssed teemad. Samas ei eelda nende läbiarutamine, et mõnda ühiskonnarühma tuleks esitleda probleemi allikana. Kui poliitiline sõnum ehitatakse üles skeemile „meie ja nemad“, ei lahendata sellega ühtki küsimust, küll aga tekitatakse uusi: osa inimesi hakkab kahtlema, kas neid võetakse meie riigi täisväärtuslike liikmetena. Palume, et keerulisi probleeme ei käsitletaks vähemuste või erineva taustaga inimeste vastandamise ega stigmatiseerimise kaudu.

Eraldi palume mitte kasutada laste ja noorte kaitset põhjendusena mõne ühiskonnarühma alavääristamiseks või selle liikmete õiguste piiramiseks. Näiteks soo- ja seksuaalvähemuste esitamine lastele ohuna võib suurendada tõrjumist ka nende laste suhtes, kes ise vähemusse kuuluvad või sellistes peredes kasvavad. Rääkides laste kaitsmisest tuleb arvestada kõigi laste turvalisuse ja väärikusega.

Laste ja noorte turvalisus veebis vajab sisulisi lahendusi. Digikeskkond on lastele ka õppimise, suhtlemise, eneseväljenduse ja abi leidmise koht. Palume pakkuda lahendusi, mis ühendavad turvalisema digikeskkonna, laste oskuste arendamise ning lapsevanemate ja spetsialistide toetamise. Vastutust tuleb jagada riigi, digiplatvormide ja lastega töötavate asutuste vahel, pakkudes lastele ja peredele vajalikku tuge.

5. Kujutage naisi ja mehi mitmekesiselt ning austage inimeste valikuvabadust

Palume mitte kujutada naisi ja mehi kampaanias üheplaaniliselt ega stereotüüpselt. Naised ja mehed on erinevates ametites ja erinevates eluetappides: noor mees võib soovida saada õpetajaks või hooldajaks, naine võib teha keskeas karjääripöörde ja asuda tööle IT-sektoris. Kui kampaaniapildid ja -sõnumid taastoodavad ainult ühte mudelit, kitsendab see nende inimeste valikuid, kes sellesse ei mahu, ning see maksab kätte tööturul, palgalõhes ja hoolduskoormuse jaotuses.

Mure sündivuse ja Eesti perede toimetuleku pärast on arusaadav ja põhjendatud. Peame seda debatti tervitatavaks ja tunnustame erakondi, kes seda sisukalt peavad, sest perede majanduslik kindlustatus, hoolduskoormuse jagamine ja lastega perede tugi väärivad valimiste eel sisulist arutelu. Palume samal ajal meeles pidada, et Eesti on demokraatlik riik, kus inimestel on valikuvabadus. Otsus, kas ja millal lapsi saada, kellega koos elada ja kuidas oma perekonda korraldada, kuulub inimesele endale. Perepoliitika ülesanne on luua soodsad tingimused soovitud laste saamiseks, mitte anda hinnanguid inimeste valikutele.

Ja veel üks meeldetuletus, mis peaks käima igast perepoliitika debatist läbi: igal lapsel peab olema võimalus kasvada turvalises ja toetavas keskkonnas, sõltumata tema pere koosseisust, majanduslikust olukorrast, kodukeelest või elukohast. Palume rääkida peredest viisil, mis ei alaväärista ühtki last ega sea tema pere väärtust kahtluse alla.

6. Rääkige vaesusest väärikalt ja andke hääl igale Eesti piirkonnale

Tihti taanduvad probleemid olukorrale, kus õigus on seaduses kirjas, aga selle kättesaadavus sõltub inimese rahakotist, elukohast, tervisest, vanusest või kodukeelest.

Puuetega inimeste suhtelise vaesuse määr on 41,1%, kogu elanikkonnas 20,2%. Sotsiaal- ja tugiteenuste maht sõltub sellest, millises omavalitsuses inimene elab. Erihoolekande järjekorrad on kasvanud ning teenuste hinnad katavad keskmiselt veidi üle 60% tegelikest kuludest. Soovitame nendest vahedest valimiste eel rääkida, sest need on poliitiliste valikutega lahendatavad probleemid, mitte paratamatus.

Palume mitte esitada vaesust inimese isikliku ebaõnnestumise, laiskuse või valede valikute tagajärjena. Suur osa vaesuses elavatest inimestest Eestis on lapsed, puuetega inimesed, üksikvanemad, eakad ja töötavad inimesed, kelle sissetulek ei kata elamiskulusid. Kui kampaanias räägitakse toetustest kui millestki, mida keegi alatult ära kasutab, kaotavad selle tulemusena esimesena need, kellel on kõige raskem enda eest seista.

Palume samuti mitte vastandada meie Eesti piirkondi ega põlvkondi omavahel. Tugispetsialistide puudus maapiirkondades, huvihariduse kättesaadavus, kõrgkooliõpingutega seotud kulud väljaspool Tartut ja Tallinnat ning õiglane üleminek Ida-Virumaal ei ole konkureerivad huvid, vaid sama probleemi eri kujud. Iga Eesti piirkond vajab valimiseelses debatis väärikat kajastust.

7. Käsitlege loodust ja inimesi koos, sest inimesed on osa loodusest ja sõltuvad sellest

Kliima- ja keskkonnaotsused või linnaruumi küsimused ei ole inimeste, inimõigustega ega vähemuste õigustega konkureerivad teemad. Need ristuvad kõige olulisemas punktis: õigus elule ja tervist toetavale keskkonnale. See on sama õigus, mille praktikas tagab elurikkuse hoidmine, keskkonnasaaste vähendamine ja kliimasoojenemise piiramine.

Elurikkusest ja tervetest ökosüsteemidest sõltuvad otseselt meile elutähtsad valdkonnad nagu joogivee kvaliteet, õhu puhtus ja toiduga varustatus. Keskkonnaprobleemide tagajärjed ei jaotu ühtlaselt, vaid tabavad kõige tugevamalt neid, kes on juba haavatavamas seisus, näiteks eakaid, väikelapsi, krooniliste haigustega inimesi, välitingimustes töötavaid inimesi, madalama sissetulekuga leibkondi ja maapiirkondade elanikke, kelle veevarustus või elatis sõltub otseselt looduse seisundist. Keskkonnapoliitika on seetõttu ka sotsiaalpoliitika, rahvatervise ja võrdse kohtlemise poliitika.

Palume mitte esitada loodushoidu kellegi töökoha, elatise või kodukandi vastandina. Õiglane üleminek, näiteks Ida-Virumaal või metsandussektoris, on korraga keskkonna-, majandus- ja inimõiguste küsimus ning selle esitamine valikuna „loodus või inimesed“ ei vasta tegelikkusele. Palume mitte kasutada hirmu kummaski suunas: ei hirmutamist kliimamuutustega viisil, mis muudab inimesed tegutsemisvõimetuks, ega hirmutamist sellega, et keskkonnapoliitika võtab inimeselt viimase. Palume arvestada põlvkondadevahelise õiglusega: meil ei ole ühiskondlikku kokkulepet tarvitada loodusressursid ära kiiresti ja jätta tulevased põlved kehvemasse olukorda. Praegu tehtavad otsused määravad, milliseid põhiõigusi saavad kasutada need, kes täna veel ei hääleta. Meile

meeldib rääkida, et lapsed on tulevik. Loodushoid on aga täpselt see teema, kus peame lastele mõtlema.

Kaasamine ja vastutus

8. Hoidke kodanikuruum avarana, vabaühendused kaasatuna ning kuulake neid, keda kõnealused probleemid kõige enam puudutavad

Palume erakondadel kujundada seisukohti koos nendega, keda need puudutavad: vähemusrühmade, nende esindusühingute ja valdkondlike vabaühendustega. Neil on korraga olemas nii andmed kui ka igapäevane teadmine sellest, mida konkreetne inimrühm tegelikult vajab.

Avar kodanikuruum ei ole vabaühenduste erahuvi, vaid viis, kuidas erinevad hääled ühiskonnas kuuldavaks saavad. Seetõttu palume mitte rünnata vabaühendusi ega seada kahtluse alla nende õigust avalikus debatis sõna võtta. Rahastuse kärped, ründav retoorika ja survestamine tabavad lõpuks neid inimesi, keda organisatsioon esindab.

Eriti oluline on see nende puhul, kes ise hääletada ei saa või avalikku debatti ei jõua: lapsed ja noored, eestkoste all olevad inimesed, uusimmigrandid ja hooldust vajavad inimesed. Näiteks eestkoste all olevatest inimestest oli kümmekond aastat tagasi valimisõiguseta umbes 10%, täna aga ligi 88%, kuigi seadus võimaldab seada eestkostet ka osaliselt. Nende huvid jõuavad debatti sageli ainult teiste kaudu.

Lisaks, kuulake päriselt lapsi ja noori! Nad ei ole üksnes tulevased maksumaksjad, tööjõud või julgeoleku tagajad, vaid inimesed, kelle elu puudutavaid otsuseid tuleb teha koos nendega. Lapsi ja noori, kes soovivad tasuta haridust, võrdset kohtlemist tööl või abi vaimse tervise murede korral, ei peaks sildistama nn lumehelbekesteks. Oma vajaduste eest seistes näitavad nad pigem eeskuju ka vanematele põlvkondadele.

9. Tehke oma kampaaniad ligipääsetavaks ja arusaadavaks

Valimisinfo peab jõudma kõigi valijateni, sõltumata sellest, kui hästi keegi loeb, näeb, kuuleb või riigikeelt valdab. Soovitame erakondadel avaldada oma programmide ja peamiste seisukohtade kokkuvõtted lihtsas ja arusaadavas keeles, lisada valimisvideotele subtiitrid ning pidada silmas eesti viipekeelt kasutavaid inimesi. Palume korraldada valimisüritused ja valijatega kohtumised nii, et need oleksid füüsiliselt ligipääsetavad. See on kõige lihtsam ja kõige kontrollitavam osa sellest soovitusest ning puudutab ka lapsevanemaid, eakaid ja ajutise liikumistakistusega inimesi. Palume mõelda ka nendele valijatele, kelle emakeel ei ole eesti keel: teadlik valik eeldab, et info kandidaatidest ja nende seisukohtadest on põhjalikult kättesaadav. Riigikeele roll ja eestikeelse asjaajamise olulisus ei ole sellega vastuolus, vaid vastupidi, kõik allakirjutanud leiavad, et eesti keel ja kultuur on väärtus, mida hoida, kaitsta ja igapäevaselt oma töös silmas pidada.

10. Andke kontrollitavaid lubadusi ja kaitske inimõigusi

Täitmata lubadus ei ole väike asi: see õpetab inimesele, et osalemine ei muuda midagi.

Toome kolm näidet eri valdkondadest, mida ühendab sama muster. Pesitsusrahu toetab üle 90% elanikest ja erametsaomanikest ning see on olnud koalitsioonierakonna programmis. Vaenu õhutamise ja vaenukuritegude regulatsiooni korrastamist on Eestilt oodatud ka Euroopa Liidu tasandilt. Võrdse kohtlemise seaduse kaasajastamine on olnud päevakorral mitme Riigikogu koosseisu jooksul. Ükski neist ei ole otsuseni jõudnud.

Nende kolme kõrvutamine näitab, et probleem ei ole ühes valdkonnas ega ühes erakonnas. Probleem on selles, et laialdane avalik toetus või selge rahvusvaheline kohustus ei vii Eestis alati otsuseni. Palume seega erakondadel esitada valimislubadusi, mida on võimalik ja plaanis täita, ning öelda ausalt, mis on soov ja mis on kohustus. Palume samuti austada kehtivaid kohtuotsuseid ja rahvusvahelisi kohustusi, ka siis, kui need on poliitiliselt ebamugavad.

Mida see nõuab meilt endilt?

Soovitused on usaldusväärsed ainult siis, kui allakirjutanud järgivad neid ise. Seetõttu lubame:

- mitte kasutada oma sõnumites üldistusi ühegi erakonna valijaskonna kohta;
- parandada avalikult oma vead ja ebatäpsused;
- reageerida vaenukõnele ka siis, kui see on suunatud rühma vastu, keda me ise ei esinda;
- mitte vastandada omavahel loodushoidu, sotsiaalseid õigusi ega ühegi vähemusrühma huve;
- olla avatud dialoogiks kõigi erakondadega ja jagada oma teadmisi kõigiga, kes heas usus küsivad ja kavatsevad saadud teadmisi kasutada;
- kontrollida oma väidete ja andmete päritolu enne nende avaldamist;
- hoida oma kanalid vaenu õhutamisest vabad;
- teha oma sõnumid ja üritused võimalikult ligipääsetavaks;
- kaasata oma töösse inimesi, keda esindame, ja anda edasi nende kogemusi, mitte ainult enda tõlgendust neist.

Pöördumisele alla kirjutanud vabaühendused:

Eesti Inimõiguste Keskus

Vabaühenduste Liit

Eesti LGBT Ühing

Eesti Puuetega Inimeste Koda

Eesti Vegan Selts

Lastekaitse Liit

Feministeerium

Päästame Eesti Metsad MTÜ

Eesti Üliõpilaskondade Liit
Eesti Pagulasabi
Naiste Tugi- ja Teabekeskus
Sillamäe Lastekaitse Ühing
Fridays For Future Eesti (MTÜ Loodusvõlu)